SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

VARJUPAIGATEENUS

Juhend kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöö ametnikule

2025

Sisukord

Sissejuhatus 3

1. Teenuse eesmärk ja sisu 3

2. Teenuse sihtgrupp 4

3. Teenuseosutaja 4
   3.1. Keelatud asjad varjupaigas 5

4.Teenuse osutamine 5
   4.1. Teenuse eest tasu võtmine 6
   4.2. Teenuse lõppemine 6

Sissejuhatus

Juhend on koostatud SKA KOV sotsiaalteenuste nõustamise talituse poolt ESF projekti „Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine“ raames.

Varjupaigateenuse juhend on soovituslik materjal kohaliku omavalitsuse ametnikule eesmärgiga anda sotsiaalteenuse korraldamisel vajalikku tuge. Juhend kirjeldab tööprotsesse varjupaigateenuse korraldamisel ja toob välja praktilisi näiteid.

Enne juhendi lugemist on soovitatav tutvuda „Kohaliku omavalitsuse sotsiaalteenuse korraldamise üldjuhend ametnikule“, mis käsitleb üldiseid teemasid sotsiaalteenuste korraldamisel.

Kasutatud lühendid:

ESF – Euroopa Sotsiaalfond (European Social Fund)

KOV – Kohalik omavalitsus

SHS – Sotsiaalhoolekande seadus

SKA – Sotsiaalkindlustusamet

STAR – Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister

1. Teenuse eesmärk ja sisu

SHS § 30 alusel on varjupaigateenus KOV korraldatav vältimatu sotsiaalabiteenus, mille eesmärk on vältida inimese tänavale jäämist, mis võib olla ohuks tema elule ja tervisele. Varjupaigateenus tagab ajutise ööbimiskoha võimaluse täisealisele inimesele, kes ei ole võimeline endale ööbimiskohta leidma. Ajutises ööbimiskohas peab olema tagatud voodikoht, pesemisvõimalus ja turvaline keskkond.[1]

Varjupaigateenust tuleb osutada kõikidele Eestis elavatele ja viibivatele inimestele, sh välismaalastele, kellel puudub püsiv elukoht ja kes vajavad ajutiselt ööbimiskohta. Samuti neile, kes on sattunud sotsiaalselt abitusse olukorda elatusvahendite kaotuse või puudumise korral. Vältimatut sotsiaalabi osutatakse seni, kuni inimene ei ole enam sotsiaalselt abitus olukorras. Teenuse osutamise eeltingimuseks ei tohi seada tervisetõendi (nt tuberkuloosi tõend) esitamist. Tervisetõendi nõudmine ei ole varjupaigateenuse kontekstis otstarbekas ega kooskõlas vältimatu abi põhimõttega, sest tervisetõend kajastab inimese terviseseisundit vaid selle väljastamise hetkel ega taga tegelikku nakkushaiguste puudumist esitamise ajahetkel. Varjupaigateenuse sihtrühma kuuluvad sageli inimesed, kellel puudub perearst või juurdepääs tervishoiuteenustele, mistõttu tõendi hankimine oleks neile ebaproportsionaalselt keeruline ja takistaks abi saamist.

Tervisega seotud küsimusi võib käsitleda teenuse käigus, näiteks koostöös tervishoiutöötajatega, kuid tervisetõendi olemasolu või puudumine ei või olla varjupaigateenuse osutamise või jätkamise eeltingimus.

Püsiva elukoha puudumise all on mõeldud seda, et inimesel puudub isiklik eluase või üüripind või ta on sattunud võõrasse linna ning tal ei ole ka vahendeid majutusteenuse ostmiseks. Siinjuures peetakse abivajajateks ka Eestis viibivaid välismaalasi (SHS § 5 lg) [2].

[1] SHS § 30 lg 1. https://www.riigiteataja.ee/akt/112062025025
[2] SHS § 5 lg 5 https://www.riigiteataja.ee/akt/112062025025

Elatusvahendite kaotuse all on mõeldud seda, et inimesel puudub stabiilne püsiv sissetulek (inimene on töötu, ei saa töötuskindlustushüvitist või ei saa töövõimetoetus või ei ole seda taotlenud vms).

Inimesele täpsema info kättesaamiseks tuleb valla või linna kodulehel välja tuua ja kirjeldada varjupaigateenus ning teenuseosutajate kontaktandmed.

Varjupaigateenus on seadusega reguleeritavatest eluasemeteenustest kõige madalama standardiga, kus inimesele on tagatud üksnes voodikoht, pesemisvõimalused ja turvaline keskkond. Seadusega sätestatud miinimumnõuetest on omavalitsusel vastavalt võimalustele alati õigus enamat pakkuda.

Näiteks võib tulenevalt inimese terviseseisundist korraldada varjupaigateenust ööpäev läbi. Sellisel juhul peab olema tagatud isiku toitlustamine või toidu valmistamise võimalus, pesu pesemise võimalus, vajaduse korral hooldus ja juurdepääs tervishoiuteenustele.

2. Teenuse sihtgrupp

Inimene võib varjupaigateenusele sattuda oma eluaseme kaotuse tulemusel pikaajalise üürivõlgnevuse, üürilepingus sätestatud muude kohustuste täitmata jätmise tõttu või muudel asjaoludel. Teenuse sihtgrupiks on täisealine inimene, kes ise ei ole võimeline endale ööbimiskohta tagama, sh kodutu, ühistranspordist maha jäänud inimene või isik kelle kodu on hävinud tules või loodusõnnetuses või kaotatud muul põhjusel.

Varjupaigateenuse näol on tegu ajutise abimeetmega. Selleks, et inimene jääks varjupaigateenusele võimalikult lühikeseks ajaks, peaks inimese elukoha registrijärgne omavalitsus pakkuma talle nõustamist ja abi toimetulekut takistavate probleemide lahendamiseks (pakkuda võimalust taotleda toimetulekutoetust, tutvustada eluruumi tagamise teenust, vajadusel abistada isikut dokumentide taotlemisel jmt).

3. Teenuseosutaja

SHS § 32 alusel seatakse varjupaigateenuse osutajale nõue kehtestada ja avalikustada ohutu töötamise kord sisekorraeeskirja kujul. Sisekorraeeskirja eesmärk on rõhutada turvalise keskkonna tagamise olulisust ning motiveerida varjupaigateenuse osutajat läbi mõtlema turvalisuse ja ohutuse tagamiseks vajalikud tingimused. Varjupaigateenuse osutajal on õigus ise otsustada ohutuse meetmete sisu valiku osas. Sisekorraeeskirjas peab kindlasti olema välja toodud varjupaigas keelatud esemete ja ainete nimekiri ning nende hoiustamise kord. Sisekorraeeskirja avalikustamine võimaldab tugevdada sotsiaalset kontrolli teenust kasutavate inimeste ja teenust rahastava omavalitsuse teadlikkuse parandamise kaudu. Samuti aitab kehtestatud sisekorraeeskiri tõhustada järelevalvet teenuseosutaja üle.

Varjupaigateenusele ei seata nõudeid inimesele pakutava ruumi osas (ühte ruumi võib majutada mitu inimest), kuid mehed ja naised majutatakse siiski eraldi ruumides. Inimesele tagatakse võimalus hoolitseda isikliku hügieeni eest, vähendades seeläbi haigestumist, nakatumist parasiitidesse jne. Samuti ei seata eraldi nõudeid pesemiskohale, vaid see sisustatakse vastavalt teenuseosutaja võimalustele.

Turvalise keskkonna all on mõeldud kokkuleppelist kohustust tagada teenuse vahetus osutamiskohas personali olemasolu, kes on pädev hindama tekkinud olukordi ning vajaduse korral kutsuma abi (kiirabi, politsei). Praktikas ei ole harvad juhud, kus varjupaigateenust saav inimene käitub agressiivselt või seab mõnel muul viisil ohtu enda ja teiste varjupaigas viibijate

elu ja/või tervise. Seetõttu on oluline tagada nii inimeste kui vahetult teenust osutavate töötajate ohutus.

Näiteks: Mitmetes varjupaiga teenust pakkuvates asutustes on praktikas paigutatud tugevas alkoholijoobes inimene eraldi ruumi, kus ta saab ennast välja magada. Juhul, kui inimene on joobeseisundis olles agressiivne, tuleb kindlasti kutsuda politsei.

3.1. Keelatud asjad varjupaigas

Keelatud asjad tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 49 lg 1 tähenduses on kehalised esemed. Sellega on hõlmatud ka ained, mida kasutatakse narkootilise, toksilise või alkohoolse joobe tekitamiseks, isegi kui need on anumas vedeliku või gaasi kujul. Varjupaiga töötaja on kohustatud koheselt teavitama politseid, kui tal on kahtlus, et teenusele pöördunud inimesel on kaasas narkootikume, relvi või lõhkeainet. Varjupaiga töötaja peab võtma kasutusele abimeetmed vahetu ohu vähendamiseks või kõrvaldamiseks. Keelatud asjade puhul on oluline välja tuua, et varjupaiga töötaja võib kasutada vaid selliseid abimeetmeid, mis ei ohusta varjupaiga töötajat ennast ega sea ohtu teiste inimeste elu ja tervist.

Näiteks võib varjupaika tulla teenust saama inimene, kellel on kaasa võetud alkoholi. Sel juhul on varjupaiga töötajal kohustus selgitada inimesele, et tegemist on keelatud asjaga ning see tuleb hoiule anda vastavalt varjupaiga sisekorraeeskirjas sätestatud korrale. Kui inimene ei ole nõus alkoholi hoiule andma või muutub agressiivseks, on varjupaigal kohustus teavitada politseid. Agressiivne inimene võib oma käitumisega olla ohtlik nii endale kui teistele varjupaigateenusel viibijatele.

Varjupaigateenuse osutajale (töötajale) ei ole antud isikuga saabunud asjade hävitamise õigust. Hävitamise õiguse all tuleb silmas pidada, et tegemist on omandiõiguse väga tugeva riivega. Keelatud asjade säilitamise ja hoiustamise tingimusi ning korda saab varjupaik reguleerida oma sisekorraeeskirjas. Praktikas toimub alkoholi kui keelatud aine hävitamine üldjuhul inimese nõusolekul ning seetõttu ei ole hävitamise õiguse andmine hoolekandeasutuse töötajale vajalik. Inimese nõusolekul on keelatud asja hävitamine võimalik sätestada sisekorraeeskirjas.[3]

4.Teenuse osutamine

Sõltuvalt omavalitsusest on varjupaigateenuse osutamise praktika erinev. Oluline osa teenuse pakkumisel on mittetulundusühingutel, kes koostöös omavalitsustega abistavad ruumide jm vajalikuga. Näiteks pakuvad inimesele ööbimiskohta (voodikohta), pesemisvõimalust vms.

Inimene jõuab varjupaigateenusele omavalitsuse suunamisel, koos teiste isikutega tulles või iseseisvalt. Praktikas jõuab inimene kõige sagedamini varjupaigateenusele iseseisvalt, st ta tuleb õhtusel ajal varjupaiga ukse taha ja palub öömaja.

Statistika põhjal võib öelda, et peamiselt on varjupaigateenuse saajad üle Eesti mehed ning valdav osa teenuse saajatest on püsikliendid.

Tuginedes statistilistele andmetele on soovitus omavalitsustele inimese abistamisel lähtuda resotsialiseerimise põhimõttest ehk teha inimesega koostöös sisulist sotsiaaltööd - pakkudes erinevaid sotsiaalteenuseid, nõustamisi ja toetusi.

Statistilised andmed varjupaigateenuse kohta on leitavad:
https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/asutus-kontaktid/statistika-ja-aruandlus

[3] SHS seletuskiri lk 13-14. https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/aef50e8c-3583-465d-941a-744e0631fee1/Sotsiaalhoolekande%20seadus

Kui KOV sotsiaaltöötaja suunab inimese varjupaigateenusele, siis peab inimese abivajaduse hindamine, teenusele suunamine ja teenuse lõpetamise otsus kajastuma STAR-is.

Otsuse inimese teenusele võtmise või mittevõtmise kohta teeb varjupaigateenuse osutaja, mitte omavalitsuse sotsiaaltöötaja.

Juhul, kui inimene jõuab varjupaigateenusele iseseisvalt või teiste poolt suunatuna, tuleb teenuseosutajal teavitada registrijärgset omavalitsust, kes märgib saadud info STAR-i. Teenused, mis on osutatud välismaalastele, kes viibivad omavalitsuse territooriumil ajutiselt, tuleb samuti STAR-is kajastada

Kui teenuseosutaja on teavitanud omavalitsust, tuleb KOV-il hinnata inimese terviklikku abivajadust ning selgitada välja, millistes eluvaldkondades ja mil määral inimene toetust ja abi vajab, et säilitada või parandada tema elukvaliteeti ning tagada võimetekohane osalemine ja toimetulek ühiskonnas.

4.1. Teenuse eest tasu võtmine

SHS § 16 lg 1 alusel võib inimeselt võtta sotsiaalteenuse osutamise eest tasu. Võetav tasu oleneb teenuse mahust ja maksumusest ning teenust saava inimese ja tema perekonna majanduslikust olukorrast. Inimeselt sotsiaalteenuse eest tasu võtmise otsustab varjupaigateenust osutav või teenuse eest tasuv inimese registrijärgne kohalik omavalitsus. Varjupaigateenuse eest võetava tasu suurus ei tohi saada takistuseks teenuse saamisel.

Üldjuhul on varjupaigateenus 1-2 ööd abivajavale inimesele tasuta. Kui varjupaigateenust osutatakse pikema aja jooksul ja abivajaja omab stabiilset sissetulekut võib hinnakirja alusel inimeselt tasu võtta. Tasu võtmine inimeselt aitab vältida teenuse kuritarvitamist sihtgruppide poolt, kes otseselt teenust ei vaja, ning motiveerib inimest oma eluaseme probleemile püsivaimaid ja paremaid lahendusi otsima.

Teenuseosutajad soovitavad tasuta varjupaigateenust osutada vähemalt 5 tööpäeva ning alates 6 päevast võtta tasu vastavalt hinnakirjale. Teenuseosutajad põhjendavad seda sellega, et nädala jooksul on omavalitsusel võimalus inimese probleemid kaardistada ja leida eluase või muid toetavaid teenuseid tema abistamiseks.

Varjupaigateenuse osutajal on õigus esitada teenust saanud inimese eest arve sellele omavalitsusele, kelle registrisse on inimene registreeritud elukoha andmetega. Omavalitsused arveldavad omavahel varjupaigateenust saanud inimese eest, kes on viibinud teenusel rohkem kui 2 ööd.

4.2. Teenuse lõppemine

Varjupaigateenus lõpeb teenusevajaduse äralangemisega või inimese suundumisega edasisele teenusele.

Näiteks omavalitsus pakub inimesele eluruumi tagamise teenust, sotsiaalmajutusüksuse teenust (tuba) või omavalitsuse kaasabil üürib vabalt kinnisvaraturult korteri. Omavalitsuse poolt pakutavaid võimalusi on erinevaid, kõik sõltub inimese enda võimekusest, tahtest ja soovist enda elujärge parandada.

Teenuse kvaliteedi määramiseks soovitame võtta tagasisidet teenusel viibinud isikutelt ja kohalikelt omavalitsustelt.